

Cumhuriyet'in İlk Çeyreğinde Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılan İki Çalışma Üzerine Bir Değerlendirme*

Banu Ulusu¹
Talat Aytan²

Özet

Zaman içinde değişime uğrayan eğitim politikaları doğrultusunda birçok öğretim programı oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar Türkçe öğretiminde çok önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Fuat Baymur³, Cumhuriyet döneminde Türkçe öğretimi başta olmak üzere diğer alanlardaki çalışmalarıyla tanınmış bir eğitimcidir. Haydar Ediskun⁴ ve Baha Dürder⁵ ise "kendi kendini yetiştirme" metoduyla kaleme aldıkları Türkçe öğretimi kitabı ile o dönemdeki Türkçe öğretmenlerine ve alana ilgi duyan kişilere yön vermiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, öncelikle bu iki çalışmayı tanıtmak, söz konusu yazarların Türkçe Öğretimi alanındaki çalışmalarını günümüz Türkçe eğitimi alanındaki kavram dünyası ile değerlendirmektir. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmaları incelemede ise doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada araştırma verisi olarak; Fuat Baymur'un Türkçe Öğretimi (1948) ile Haydar Ediskun ve Baha Dürder'in Türkçe Öğretimi (1949) kitapları ele alınmıştır. Bu iki çalışma incelenirken dönemin öğretim programları da göz önünde bulundurulmuştur. Baymur'un çalışmasında sözlü ifade nasıl geliştirilir, öğretmen öğrenciyle nasıl konuşmalıdır, imlâ ve tahrir çalışmaları nasıl düzeltilir gibi alanla ilgili birçok tavsiyede bulunulmuştur. Türkçe öğretim programları, Türkçe öğretiminin amaçları ve ilkeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ediskun ve Dürder'in çalışmasında ise kendi kendini yetiştirme metodu açıklanmıştır. Dilbilgisi, okuma, sözlü ve yazılı ifade müfredatları ele alınarak çeşitli örnekler, planlar ve açıklamalar sunulmuştur. Değerlendirme sonucunda Türkçe öğretiminin modern kavramlarının o dönemin söz varlığı içinde sözcük veya sözcük grubu olarak yer aldığı görülmüştür. İncelenen çalışmalarda yer alan artistik okuma, hareki plan, kendi kendini yetiştirme metodu, çocuğa görelilik, drama, planlı yazma, resimden hareketle yazma, kendi kendini düzeltme, ödev düzeltme, akran değerlendirmesi gibi birçok kavram ve yaklaşımın günümüz eğitim anlayışından izler taşıdığı müşahede edilmiştir.

* Bu araştırmanın özeti, 28-30 Eylül 2017 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 10. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultay'ında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Türkçe Öğretimi
Fuat Baymur
Haydar Ediskun
Baha Dürder

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 25/06/2018
Kabul Tarihi: 15/11/2018
Elektronik Yayın Tarihi: 24/12/2018

DOI: 11..11111/ted.xx

¹ banu.ulusu@izu.edu.tr

² talataytan@gmail.com

³ Ek-1

⁴ Ek-2

⁵ Ek-3

An Evaluation on Two Studies Written on Turkish Language Teaching in the First Quarter of Republic

Abstract

Many curriculums have been developed in line with the changing educational policies over time. From the declaration of the Republic to the present, very important developments have been made in Turkish Language Teaching. Fuat Baymur is an educator well known for his studies in some areas, especially Turkish language teaching during the Republican era. Haydar Ediskun and Baha Dürder directed the teachers of Turkish education and those who were interested in the field then with their book on Turkish language teaching written with the method of "self development". The aim of studying in this context is to introduce these two studies firstly and to evaluate the works of the authors in the field of Turkish teaching with the conceptual world of today's Turkish education. In this study, qualitative research method has been used. To analyze the works, document analysis method has been used. As research data in the study; Fuat Baymur's Turkish Teaching (1948), and Haydar Ediskun and Baha Dürder's Turkish Teaching (1949) have been examined. While these two studies were examined, the curriculums of the period were taken into consideration. In Baymur's work, many questions have been raised about how to improve oral expression, how the teacher should talk with the student, how to correct imprint and verbal studies. The information about Turkish teaching programs, the aims and principles of teaching Turkish has been explained. In the book of Ediskun and Dürder, self-cultivation method is explained. Grammar, reading, verbal and written expression curricula are handled and various examples, plans and explanations are presented. As a result of the evaluation, it has been observed that contemporary concepts of Turkish teaching in the teaching of Turkish language existed in the vocabulary mas words or phrases in that period. It is perceived that many concepts and approaches such as artistic reading, movement planning, self-raising method, child relativity, drama, planned writing, moving from picture to writing, self-correction, homework correction and peer evaluation are seen in today's studies.

Keywords

reading
screen reading
tool
attitude

About Article

Sending Date: 25/06/2018
Acceptance Date: 15/11/2018
Electronic Issue Date: 24/12/2018

DOI: 11..11111/ted.xx

GİRİŞ

Cumhuriyet tarihinde değişen eğitim politikaları doğrultusunda birçok öğretim programı oluşturulmuştur. Bir "mihver ders" olarak kabul edilen, öğrencilerin diğer derslerdeki akademik başarılarını da etkileyen Türkçe dersi öğretim programları her dönemde önemini korumuştur. Eğitim-öğretim alanında hedeflerin gerçekleşmesi sadece programlara bağlı değildir. Programın uygulayıcısı olan öğretmenin alan bilgisi, meslek bilgisi ve genel kültür birikimi eğitim-öğretim sürecini etkilemektedir. Öğrenme, öğretme ve düşünme süreçlerinin temelinde kavramlar vardır. Temel kavramların doğru ve eksiksiz

öğrenilmesi, öğretim programlarının hedeflerine ve kazanımlarına ulaşılmasında bir ön koşuldur. Bu itibarla öncelikle öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının alanları ile ilgili kavramlara vâkıf olması gerekir. Özel alan yeterlilikleri içinde yer alan kavramlardaki eksiklik ya da yanlışlıklar, öğrenme ve öğretme çıktılarına olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla eğitim açısından kavram öğrenme ve öğretme sürecinin önemi yadsınamaz (Çevik Ceran, 2015).

Mihver dersler; birinci kademede Hayat Bilgisi, ikinci kademede ise Sosyal Bilgilerdir. Bu derslerin metin temelli olması, Türkçe dersleriyle ilişkisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Türkçe derslerinin ehemmiyeti, Harf İnkılâbı'nın ardından daha da artmıştır. Türkçe öğretiminin tarihsel süreçteki gelişimi takip edildiğinde en etkili aktörlerin müfredat programları olduğu görülmektedir. Türkçe öğretiminin temel kavramlarından biri olan "müfredat" Arapça ferd kökünden gelmekte ve fertlendirilmiş, ayrılmış anlamını taşımaktadır. Müfredat, bir dersin içeriğinin konu başlıkları şeklinde sunulmasıdır. Günümüzde bu kavram yerine "Öğretim Programı" terimi kullanılmaktadır (Özbay, 2014). Eğitim-öğretim programı, Cevizci'ye (2010) göre, okullarda ya da okul sisteminde neyin ya da hangi konu ve derslerin okutulması gerektiğini belirten programdır. Öğretim programları; nasıl bir insan yetiştirileceği, çocuklara ne öğretileceği, eğitim ve öğretimin ne şekilde gerçekleştirileceği ile ilgili düşüncelerin bir tezahürüdür. Bu açıdan süreç içinde eğitim-öğretim programlarına yönelik eleştirilerde bulunulmuş ve "tenkit-terakki" anlayışının gereği olarak programlar gelişme göstermiştir.

Kutlubay'a göre (2015), Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün öncülüğünde diğer alanlarda olduğu gibi ana dil ile ilgili alfabe, yazım, terim, dil bilgisi, sözlük gibi konularda önemli çalışmalar başlatılmıştır. 1923 yılında Maarif Vekâleti Ankara'da Heyet-i İlmiyeyi toplayıp "Millî Kâmus ve Sarf" ve "Millî Lisan ve Edebiyat" konularını gündeme getirmiştir. İkinci Heyet-i İlmiye 1924 yılında toplanmış, altı yıllık iptidaîyeler beş yıla indirilip adı ilk mektep olarak değiştirilmiştir. Ortaöğretim de "orta mektep" ve "lise" şeklinde ayrılmıştır. 1924 yılında, İstanbul'da Elifba Kongresi'nin toplanmış ve 1918 yılında Nüzhet Sabit'in "Kelime ve Usulü ile Elifba" isimli eserinde tavsiye ettiği çözümleme/tümdengelim yöntemi tartışılıp kabul edilmiştir. Aynı yıl içinde de okullarda uygulamaya başlanmıştır. (Göğüş 1978, akt. Kutlubay 2015). 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı'nda "Şifahî Temrinler" başlığı altında konuşma eğitimi ve buna gereken önemin verilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Kasım 1928'de kabul edilen yeni Türk alfabesi ile birlikte ana dil öğretiminde önemli gelişmeler başlamıştır. Yeni Türk harflerinin kabulünü müteakip Türkçe programları yeniden düzenlenmiştir. 1929 yılında orta mektep ve liseler için yeni müfredat programı hazırlanmış, ortaokul Türkçe ve lise edebiyat programlarının temelde aynı olduğu düşüncesiyle bu dersler "Türkçe" olarak tek adla anılmaya başlanmıştır. Hem Arapça hem de Farsça derslerinin çıkarılmasıyla Türkçe dersleri farklı bir içerik kazanmıştır. Temizyürek ve Balcı (2006), 1936 İlkokul Türkçe Programı'nda okuma yazma öğretiminde kelime veya cümle öğretiminin esas alındığını, çocuk psikolojisine yer verildiğini, okuma alışkanlığı kazandırılmasının amaçlandığını belirtmektedir. 1936 Programı'nın "Talebeyi İfadeye Alıştırmak" adlı bölümünde, konuşma ve yazma becerisini geliştirmeye yönelik çalışmalarda hayatilik ilkesinin öne çıktığı görülmektedir (Özbay, 2014). 1940 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'na bir dil bilgisi kitabı yazdırmış ve incelenmesi için uzmanlara göndermiştir. 1941'de Millî Eğitim Bakanlığı "Gramer Kongresi'ni toplamış ve Necmettin Halil Onan'a Ortaokul I. Sınıf için "Dilbilgisi I" isimli

kitabı yazdırmıştır (Calp, 2010). 1948 İlkokul Türkçe Programı'nda diğer programlardan farklı olarak öğrencilerin yazılarını değerlendirme ölçütleri belirlenmiştir. Bu ölçütler; gözlem, düşünce, hayalde canlandırma ve dili kullanma yeteneği, dil yanlışları ve imlâ kurallarına uygunluktur (Temizyürek ve Balcı, 2006). 1949 programında ana dili öğretiminin bilgi değil beceri merkezli olması gerektiği vurgulanmıştır (Kutlubay, 2015).

Bu araştırmada Fuat Baymur 'un Türkçe Öğretimi (1948) ile Haydar Ediskun ve Baha Dürder 'in Türkçe Öğretimi (1949) kitapları ele alındığı için eserlerin yazıldığı dönemin "eğitim vizyonunu" ve öğretim programlarının "nirengi noktalarını" betimleyebilme adına 1924'ten 1949 yılına kadar yayımlanan müfredatlar tahlil edilmeye çalışılmıştır. Türkçe müfredatları Birinci kademe ve İkinci kademe Türkçe dersi öğretim programları olarak ikibaşlık altında incelenmiştir (Temizyürek ve Balcı, 2006).

A. İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programları

1. 1340 (1924) İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

Bu programda Türkçe dersi elifba, kıraat, inşad, tahrir, imlâ ve sarf başlıkları altında incelenmiştir.

Elifba: Birinci sınıfta haftada 12 ders saati olarak belirlenmiştir. Yeni öğrenilen kelimeler tekrar edilecek ve cümle içinde kullanılarak alıştırmalar yapılacaktır. Kitaptaki alıştırmalardan başka tahtada da bol bol alıştırmalar yapılacaktır. Derslerde kullanılan kelimelerin anlamları ile ilgili öğretmen sözlü alıştırmalar yapacak ve bu kelimelerin içinde olduğu cümleler kurularak alıştırmalar yapılacaktır. Böylece yeni öğrenilen kelimelerde yapılan telaffuz ve şive hataları anında düzeltilenecektir. "Elifba" dersinin açıklamalarında bu ders ile yazı dersinin birlikte yürütülmesinin çocukların okuduklarını yazabilmelerine katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Harflerin yazımında kolaydan zora gidileceğinin ifade edilmesi, öğretim ilkelerine dikkat edildiğini göstermektedir.

Kıraat (okuma) dersleri: İkinci sınıftan beşinci sınıfa kadardır. İlk sınıflardan itibaren akıcı ve düzgün okumanın gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Sesli okumaya önem verilen programda akıcı okuma üzerinde durulmuştur.

İnşad dersleri içinde veya ayrı olarak çocukların yaşlarına uygun kısa parçalar ezberlemesi önerilmiştir. Ezberlenecek eserlerin yaşa ve seviyeye uygun olması gerektiğine değinilmiştir.

Tahrir (kompozisyon/yazı) dersleri: İkinci sınıftan itibaren verilen yazı derslerinde amaç öğrencinin düşüncelerini, hislerini; inceleme ve gözlem sonucunda doğru ve sade şekilde ifade etmesini sağlamaktır.

İmlâ (yazım):İmlâ dersleri ilk olarak kopya (istinsah) ile başlar. Dikte ve kopya çalışmaları ile doğru yazma becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca noktalama işaretlerinin öğretilmesi de hedeflenmiştir.

Sarf (dil bilgisi) dersleri: Dilbilgisi öğretiminde örneklerden kurallara gidilmesi başka bir deyişle tümevarım yönteminin kullanılması tavsiye edilmiştir.

2. 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

Bu program, Türkçe dersinin hedefleri başlığı altında hedeflerin açıklanmasıyla başlamaktadır. Mahalli şive kullanan öğrencilerin ifadelerinin sık sık düzeltilmesi, İstanbul şivesini kullanmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu programda "Türkçe dersi bir küll (bütün)dür." denilmiştir. Pratikte kolaylık sağlama adına derslerin farklı isimlerle taksim edilmesine karşın kıraat, yazı, imlâ, tahrir ve kavaid derslerinin birbirine sıkı sıkıya bağlı ve

bütün olduğu vurgulanmıştır. Öğrencilerde “edebî zevk uyandırma” amacının güdüldüğü de dikkat çekmektedir.

Şifahî (sözlü) Temrinler (alıştırmalar): Çocuklara sözlü anlatım becerilerini kazandırmak için etkinlik taslağı denilebilecek önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışmalarda öğrencilerin özgün ve doğru ifade kabiliyeti kazanması esastır. İletişim becerileri bağlamında bahsi geçen kazanımlar dikkate değerdir.

Elifba derslerinde çocuklara kelimelerin okunuşlarını, ezberden yazılışlarını öğretmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölümde ilk okuma yazma öğretiminde kullanılacak dört farklı yöntem açıklanmıştır (Tesmiye Usulü, Savti Usul, Kelime Usulü ve Muhtelit Usul). Maarif Vekâletinin sadece iki yöntemi (Kelime ve Muhtelit) önerdiği de belirtilmiştir.

Kıraat (okuma) derslerinde okuduğunu anlamaya ve anlatmaya alıştırmak, öğrencilerin yeni kelimeler öğrenmelerini, güzel ve doğru okumalarını sağlamak amaçlanmıştır. Öğrencilere sessiz okuma ve sözlük kullanma alışkanlığının kazandırılması gerektiğine işaret edilmiştir.

Ezber ve İnşad dersinde vezin ve kafiye ile öğrencilere edebî zevk kazandırmak, aynı zamanda iyi ve ahlaki fikirler telkin etmek amaçlanmıştır. Bu derste, bütünden parçaya ezberleme yönteminin tercih edilmesi ve öğrencilerin azami yarım saat içinde ezberleyeceği şiirlerin kullanılması önerilmektedir.

Tahrir (kompozisyon/yazı) Çocukların güzel, doğru ve sade bir üslupla kendilerini ifade etmeleri amaçlanmıştır. Yazı konularının öğrencilerin ruh hâllerine ve yaş seviyelerine uygun olması, yazı ödevlerinin öğretmen tarafından düzeltilmesi, yanlışların kırmızı kalemle işaretlenmesi, çocukların duygularına ve orijinal düşüncelerine dokunulmaması, dil bilgisi ve mantık hatalarının öğrenciyle iş birliği yapılarak düzeltilmesi tavsiye edilmektedir.

İmlâ dersi: İkinci sınıfta üç; üçüncü sınıfta iki; dördüncü ve beşinci sınıflarda birer saat verilmesi uygun görülmüştür. İmlâ dersinin öncelikle kopya ile başlaması, kısa cümlelerden sonra birkaç satırlık parçalar yazdırılması önerilmektedir.

Kavaid dersi: İlkokullarda dil bilgisi ve söz diziminin, soyut bir şekilde kitabi olarak öğretilmesinden ziyade konuşma ve yazma becerisine yönelik ve uygulamalı olması gerektiği dile getirilmiştir. Dil bilgisi çalışmalarında da uygulamaya yer verilmesi, kuralın başta verilmemesi, örneklerden kurala varılması önerilmiştir.

Yazı dersi: İkinci sınıfta üç; üçüncü sınıfta iki; dördüncü ve beşinci sınıfta birer ders olarak okutulması gerektiği belirtilmiştir. Derslerde öğrencilere düzgün, okunaklı, temiz ve seri yazma becerisi kazandırmak amaçlanmıştır.

3. 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

“Türkçe Dersinin Hedefleri” başlığı altında belirlenen hedefler, 1926 programı ile aynıdır. Program; Alfabe, Kıraat, Ezber ve İnşat, Tahrir, İmlâ, Gramer, El yazısı şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Bu programda konuşma kaygısı ve konuşma bozukluğu olan çocukların sınıf ortamında öğretmen tarafından dereceli olarak alıştırmalara katılması gerektiği vurgulanmıştır.

Alfabe bölümünde bir önceki programla aynı kazanımlar üzerinde durulmuştur. Bunlara ek olarak bu ders için ayrılan zamanın okuma yazmaya geçildikten sonra diğer derslere aktarılması gerektiği vurgulanmıştır.

Kıraat, Ezber ve İnşad, İmlâ, Gramer derslerinin hedefleri bir önceki programla aynıdır. Ancak bu programda imlâ hatalarına taviz verilmemesi gerektiği özellikle

belirtildikten sonra Dil Heyeti tarafından hazırlanan ve Maarif Vekâleti tarafından kabul edilen İmla Kılavuzu'na riayet edilmesi konusunda öğretmenler uyarılmıştır.

Yazı dersi: Bir önceki programda bulunan kazanımları içermekle birlikte Harf Devrimi'nin izlerini de taşımaktadır. Bu programda dik temel yazının öğrencilerin yazma alışkanlıkları ve düzgün yazmaları açısından daha kullanışlı olduğu ifade edilmiştir.

4. 1936 İlkokul Türkçe Programı

Hedefler başlığında, Türkçe dersinin hedeflerine yer verilmiştir. Daha önceki programlarda belirtilen hedefler genel olarak tekrar edilmiş ve Dil İnkılâbına değinilmiştir. Tekrarın, öğrenmede önemli olduğunu belirten program, tekrar için ön şartın dikkat olduğunu da vurgulamıştır.

Türkçe dersinin bütünlüğü başlığında Türkçe dersi; sözlü ve yazılı anlamayı, anlatma ve anlaşmayı alıştırmalar ile öğrenciye kazandırmayı amaçlayan bir ders olarak tanımlanmıştır. Okuma, inşad, tahrir gibi derslerin ayrı ayrı birer ders olarak değil Türkçe adı altında bir bütün oluşturduğu ifade edilmiştir.

Birinci sınıfta okuma yazmağa başlayış başlığı altında, ilk okuma yazma faaliyetlerinde hayat bilgisi dersinin konularından yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir. İlk okuma yazma kitabından başka başvurulabilecek kaynaklar şu şekilde ifade edilmiştir: büyük fişler, küçük fişler, karatahta, çamur, kum masası ve hareketli harfler.

Okuma başlığında öğrencilerin okuduklarını hızlı ve doğru şekilde anlamaları, Türk dilini sevmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları, kelime hazinelerini geliştirmeleri gibi hedefler sıralanmıştır. Çocuklarda okuma alışkanlığını geliştirmede sınıf kitaplığının önemi anlatıldıktan sonra öğretmenler, kitaplığa alınacak kitapları çocuğa uygunluk, çocuğun ilgisine seslenip seslenmeme gibi özelliklere göre değerlendirmeleri konusunda uyarılmıştır.

Talebeyi ifadeye alıştırmak başlığı ağızdan ve yazı ile ifade olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Okuma ve yazma çalışmalarının birlikte yürütülmesi gerektiği ve ikisine de aynı önemin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ağızdan ifade çalışmalarında öğretmenlerin öğrencilerine gerçek hayata yönelik çalışmalar yaptırması, rol yapma ve canlandırma çalışmalarından yararlanmaları tavsiye edilmiştir.

Sınıf ve okul ziyaretleri, telefon görüşmesi, hikâye anlatmak, müzakere ve münakaşa gibi hayatın içinden etkinliklerle öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek amaçlanmıştır. Bu durum öğrenilenlerin gerçek hayatta karşılığını bulması ve kalıcı olması açısından önemlidir.

Yazı ile ifade başlığında çocukların düşüncelerinin yazılı olarak ifade edilmesine imkân sunulması vurgulanmıştır. Bu sebeple ortak yapılan geziler, gözlemler, incelemelerden elde edilen tecrübelerin yazı ile ifade edilmesi ve okul gazetesinde, sınıf yıllığında paylaşılması önemsenmiştir. Ayrıca öğrencilerden istenecek yazma çalışmalarının öğrencilerin yaş seviyelerine uygun olması uyarısında bulunulmuştur.

Programın son bölümü olan **İmla başlığında** dikte çalışmalarının sık kullanılmaması gerektiğine değinilmiştir. Yine bu programda diğer programlardan farklı olarak akran değerlendirmesinin etkili bir değerlendirme olacağı açıkça belirtilmiştir.

Öğretilecek kelimelerin önce öğrencilere açıkça söylenmesi sonra telaffuz ettirilmesi daha sonra da havada parmakla veya kâğıt üzerinde çokça yazdırılması ve öğretilen her kelimenin en az üç defa yazdırılması tavsiye edilmiştir.

5. 1948 İlkokul Türkçe Programı

İlk okuma ve Yazma' da cümleden kelimeye ve heceye doğru öğretim benimsenmiştir.

Okuma dersinin amaçlarının; çocuklara okuduklarını çabuk anlama, anlamlı okuma, okumayı ihtiyaç olarak görme alışkanlığı kazanma, zengin bir kelime hazinesine sahip olma ve bilgi sahibi olma özelliklerini kazandırmak olduğu ifade edilmiştir.

Sessiz okumanın kolaylıkları ve kuralları anlatılmıştır. Programda okuma çeşitlerinden biri olarak evde okumanın faydalarına ve okuma sonrasında öğrencinin takip edilmesinin gerekliliğine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde çocukların ders kitabı dışında okuyabilecekleri materyallerin adları sıralanmıştır. Çocukların okuma konuları da sınıf seviyelerine göre sınıflandırılmıştır.

Okuma alışkanlığını geliştirmek için sınıf kitaplığı oluşturmanın önemli olduğuna dikkat çekilmiştir.

Okuma çalışmalarında kullanılmak üzere çeşitli kelime öğretme etkinlikleri sunulmuştur(kelimeyi somut bir nesne ile göstermek, model, resim, canlandırma, tasvir, tarif). Her kelime, öğrenildikten sonra cümle içinde kullanılmalıdır. Programda çok sık tekrarlanan konulardan biri de okuma etkinliklerinden sonra drama etkinliklerinden yararlanmadır.

Söz ve Yazı ile İfade derslerinde çocuğa amaca uygun ifade becerisi kazandırmak hedeflenmiştir. Öğrencilerin milli şiveye uygun olarak konuşmalarına zemin hazırlanması tavsiye edilmiş, öğretmenler; mahalli şiveyi sürdüren öğrencilere karşı olumsuz bir tutum içerisine girmeme ve sabırlı olma konusunda uyarılmıştır.

Yazma çalışmalarında öğrencilerin yazmadan önce konuşmaya yönlendirildikleri görülmektedir. Grupla yazmanın öğrencilerin serbest yazma alışkanlıklarını geliştirmede bir basamak olduğu anlatılmıştır. Çocukların, yazdıklarını önce kendileri okumaları sonra yanındaki arkadaşına okumaları konusunda teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu faaliyet, öz ve akran değerlendirme açısından faydalıdır. Yazma çalışmalarında tahrir çeşitlerine yer verilmiştir; mesela resimden hareketle yazma, rüyaların yazılması, karakter tasvirleri gibi yazma konuları ve teknikleri verilmiştir. Yazma ödevlerinin düzeltilmesi konusunda ayrıntılı açıklamaya yer verilmiştir.

İmlâ dersinin amacı, öğrencilere kelimelerin doğru yazılışını ve belli imlâ kurallarını kavratmak olarak belirlenmiştir. Kelimelerin yazımında "İmlâ Kılavuzu" esas alınmıştır.

Dil Bilgisi dersinin amaçları; öğrencilere Türk dilinin konuşma, yazma, okuma ile ilgili ana kurallarını sezdirip ana dilini kullanışta güven kazandırmak şeklinde belirlenmiştir.

Programda her sınıf düzeyi için okuma, söz ve yazı ile ifade, dilbilgisi ve imlâ başlığı altında bu derslere yönelik amaçlar aşamalı olarak sıralanmıştır.

B. İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programları

1. 1340(1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programı

Program; Kıraat, İnşad, Sarf ve Nahiv, İmlâ, Kitabet bölümlerinden oluşmaktadır. Kazanımlarda her sınıf için bir önceki seneye göre bir üst düzey beklentisi görülmektedir.

Kıraat dersinin amacı nitelikli edebî eserlerin anlaşılmasını sağlamaktır.

İnşad derslerinin amacı, öğrencilerin şiirleri ahengine dikkat ederek okumalarını ve defterlerine düzgün bir şekilde geçirmelerini sağlamaktır.

Sarf ve Nahiv dersinin amacı, öğrencilerin Arapça, Farsça ve Türkçenin belirgin kurallarını öğrenmelerini sağlamaktır. Birinci sınıftan üçüncü sınıfa aşamalı olarak ilerleme hedeflenmiştir.

İmlâ dersinin amacı öğrencilerin sarf ve nahiv kurallarına uygun olarak yazma becerisi kazanmalarınıdır.

Kitabet dersinin amacı bütün sınıf düzeylerinde öğrencilerin izlenimlerinden yola çıkarak nitelikli yazılar yazmalarını sağlamaktır.

Bu program Cumhuriyetin ilk programı olmasından dolayı Türkçe dersinin içeriği genel hatlarıyla belirlenmiştir. Dersin içeriği ve kazanımları tam olarak tanımlanmamış, kazanımlar arasında aşamalar gözetilmemiştir.

2. Lise Müfredat Programlarının Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası

1924 programının kılavuz kitabı niteliğindedir. Bu bölümde Türkçe derslerinde uygulanabilecek bazı çalışmalara yer verilmiştir. Üç yıllık lise birinci devrede okutulacak derslerin içeriğini belirlemek amacıyla 1924 yılında Lise müfredat programlarının Esbâb -ı Mucibe Layihası adlı bir kitapçık yayımlanmıştır. Kitapçığın sonunda yer alan Türkçe öğrenimi ile ilgili bölüm Mehmet Fuat Köprülü, Ali Canip Yöntem, Süleyman Şevket tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümde sadece ortaokullarda değil liselerde (ikinci devre) ve öğretmen okullarında ana dil öğretiminin kapsamı ve hangi ilkeler doğrultusunda gerçekleştirileceği açıklanmıştır.

Açıklamalar içerisinde serbest okuma, dilbilgisi konularının ihmal edilmemesi, yazım kuralları, yazılı anlatım dersinde konuların hayatın içinden olması, dil eğitiminin bütüncül olarak ele alınması, edebî değer hükümlerinin tanıtılması, derslerde sanatçılar ve bilginler hakkında bilgiler verilmesi gerektiği yer almaktadır.

3. 1929 Orta mektep Türkçe Programı

1929 Türkçe programı, 1928 harf inkılâbından sonra hazırlanan ilk programdır. 1929 yılında hazırlanıp yayımlanan Türkçe öğretimi programı, dil ve edebiyat öğretimini bütüncül yaklaşımla ele almış ve Türkçe derslerinde izlenecek yöntem konusunda açıklamalar getirmiştir. 1929 Müfredat Programı'nın başka bir özelliği de ortaokul Türkçe ve lise edebiyat programlarının temelde aynı olduğu düşüncesinden hareketle bir bütünlüğün gözetilmesi, Türkçe ve edebiyat yerine "Türkçe" olarak tek adla anılmış olmasıdır.

Program "Orta mekteplerde Türkçe Derslerinin Başlıca Gayeleri"ni müteakip "Gramer Dersleri", "Tahrir Dersleri", "Kıraat Dersleri" olarak üç ana bölümden oluşmaktadır.

Orta mekteplerde Türkçe derslerinin başlıca gayeleri başlığı altında öğrencinin isteğini sözlü ve yazılı olarak ifade etmesine, öğrencinin zevkine vararak kitap okuması gerektiğine işaret edilmiştir.

Türkçe Derslerinin Başlıca Gayeleri'nin ilk maddesi "Dersler; talebeye, birtakım hakikatleri kuru kuruya öğretmekten ziyade, onlarda mefkûreler, tavırlar, maharetler ve itiyatlar kazandırmağa bir vasıta olarak kullanılmalıdır. Bu itibarla orta mektepte Türkçe dersleri bir ilim olarak değil bir sanat olarak tedris edilmeli ve nazarî olmaktan ziyade amelî bir mahiyeti haiz olmalıdır." şeklindedir. Bu madde günümüzde de Türkçe ve edebiyat eğitiminin gayeleri açısından geçerliliğini korumaktadır.

Tahrir (kompozisyon) derslerinde verilecek konuların öğrencilerin ilgi, seviye ve yeteneklerine uygun olması, konuya öğrencinin ilgisini çekmenin önemi, plan yapma becerisinin kazandırılması gibi hususlar vurgulanmıştır.

Kıraat (okuma) derslerinde ise öğrencilere okuma alışkanlığı ve edebî zevk kazandırma, edebî türleri tanıtmaya, olumlu değerleri metinlerle pekiştirme amaçlanmıştır. Programda, metin anlama çalışmaları üzerinde durulmuş, metin üzerinde yazma ve konuşma, diksiyon, sesli ve sessiz okuma türleri, sözlük kullanımı, metin seçiminde dikkat edilecek ilkeler gibi yönetime ilişkin bilgiler ayrıntılı biçimde verilmiştir.

Programda ortaokul kısmı birinci devre, lise kısmı ikinci devre olarak belirtilmiştir. Birinci devre programına, Batı edebiyatı konularının eklendiği ifade edilmektedir. Batı edebiyatı şaheserlerini, öğrenciye tanıtmaya bir gaye olduğu ifade edilmiştir.

Orta mekteplerde okunacak edebî eserleri seçerken takip edilmesi gereken esaslar oldukça geniş bir şekilde yer verilmiştir. Eserlerde sadece üslup güzelliğine bakılmaması, çocukların seviyelerine göre aşamalı olarak eserlerin verilmesi, yabancı eserlerden de örneklere başvurulması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Kıraat bölümünde orta mekteplerin kıraat derslerinde elde edilecek gayeler alt başlığı altında zikredilen "Başka derslerde gençlerde muhakeme kabiliyetleri inkişaf ettirildiği kadar edebî kıraat derslerinde onların tahayyülî ve heyecanî kabiliyetlerini canlandırmak" ifadesi, öğrencilerin yaratıcılık becerisini geliştirmeyi hedeflemektedir.

4. 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı

Bu program kendisinden önceki programlara göre oldukça geniş kapsamlıdır. Türkçe dersinin başlıca gayeleri belirlendikten sonra Gramer, Tahrir, Kıraat dersleri sınıf seviyelerine göre ayrılmıştır.

Türkçe Gayeleri başlığında "ağızdan ifade etme" sürecinde öğrencilerin kazanmaları gereken konuşma kuralları belirtilmiştir. Hazırlıklı ve planlı konuşmanın önemine değinilmiştir. "Yazı ile ifade" sürecinde öğrencilerden özetleme becerisi kazanmaları, okunaklı, imlâ, gramer ve sentaks kurallarına uygun, özgün yazılar yazmaları beklenmektedir.

Türkçe derslerinin genel amaçları içerisinde "harsi ve milli, içtimai, ahlaki gaye" şeklinde sınıflandırılmış amaçlar bulunmaktadır. Harsi gaye öğrencinin mesleki yeterlilik kazanması ile ilgiliyken milli gaye öğrencinin milli ve kahramanca duygular edinmesi, milleti için çalışan bir birey olması ile ilgilidir.

Gramer derslerinde her sınıf düzeyi için ayrı konular belirlenmiştir. Birinci sınıfta cümle, kelime, hece, harf, noktalama, isim, sıfat, zamir; ikinci sınıfta fiil, yardımcı fiil, isim fiil, sıfatfiil, zarf, ekler, cümle tahlili, Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri.

Tahrir derslerinin amacı öğrencinin yaşadığı yer hakkında bilgilenmesi, bilgilerini ve izlenimlerini ifade etme becerisi kazanması, anlamını anlayarak yazdığı cümlelerin sayısını artırması, mektup yazmayı öğrenmesi, gramer ve sentaks kurallarına dikkat ederek yazmayı öğrenmesidir. Her sınıf düzeyi için ayrı yazma konuları belirlenmiştir.

Kıraat dersinin amacı, öğrencilerin ilk gençlik heveslerini faydalı ve estetik duyarlılığa yönlendirmektir. Edebî eserleri seçebilme alışkanlığı kazandırmak ve onların nitelikli eserlerden ezberler yapabilmelerini sağlamak da bu dersin amaçları arasındadır. Öğrencilerin okudukları hakkında eleştirel düşünmeye alışması, farklı anlatımlar arasında ilişkiler kurmayı öğrenmesi beklenmektedir. "Edebî kıraat derslerinde takip edilecek usul" başlığı altındaki dokuzuncu maddede de ezberlemenin nasıl yapılacağı, ezberletme sırasında öğretmenin yapması gerekenler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. "Edebî kıraat derslerinde takip edilecek usul" başlığı altındaki beşinci madde de "Muallim, talebeye bedî eserlerin güzelliğini duyurmağa çalışmalı, fakat bu hususta gençlere yalnız rehberlik etmekle iktifa

etmeli, eser hakkındaki kendi hususî telâkkisini aşılamağa çalışmamalıdır. "ifadesi yine günümüzdeki yapılandırmacı yaklaşımın uzantısı olan öğretmenin "rehberlik" rolü ile uyuşmaktadır.

5. 1938 Ortaokul Türkçe Programı

Türkçe Dersinin Başlıca Gayeleri ile başlayan programda bir önceki programda olduğu gibi Türkçe dersinin ilk amacının; öğrencilerin kendilerini yazılı ve sözlü olarak ifade edebilmelerini sağlamak olduğu belirtilmiştir. Ancak bu programda başlıktan itibaren dikkat çeken bir detay bulunmaktadır. Programda soru yerine soru, alaka yerine ilgi, zümre yerine grup, bedii yerine estetik gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu değişimde dönemin dil politikasının etkili olduğu ifade edilebilir.

Bir önceki programda belirtilen okuma türleri (eleştirel okuma, göz atarak okuma ve işaretleyerek okuma) bu programda yer almamaktadır.

Genel mülâhazalar başlığında Türkçe dersinin uygulama ağırlıklı bir ders olduğu ve bir ilim olarak değil bir sanat olarak kurgulanması gerektiği ifade edilmiştir. Türkçe dersinin; tahrir(yazma), edebî okuma olarak ayrı ayrı işlenmesinin bu dersi bir bütün olarak görmeye engel olmadığına ve Türkçe dersinin bir "küll" olduğuna değinilmiştir. Öğrencilerin yazıda ve sözde yaptığı yanlışları düzeltmenin yalnızca Türkçe öğretmenine ait bir görev olmadığı ve öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatımlarına her öğretmenin dikkat etmesi gerektiği bu programda da belirtilmiştir. Ayrıca her öğretmenin Atatürk'ün dil ile ilgili yaptığı inkılâpları öğrenciye aşılmasının ulusal bir ödev olduğu dile getirilmiştir.

Programdan, gramer dersleri ile ilgili açıklamalar kaldırılmıştır.

Yazma derslerinin amaçlarından olan "İyi cümle, paragraf (fıkra) teşkili itiyadını inkişaf ettirmek" maddesi, bu programda bulunmamaktadır. Yine yazı dersleri ile ilgili bir eksiklik ders saatlerinin belirtilmemesidir. Bunun dışında sınıf düzeylerindeki mevzularda bir değişiklik olmamıştır.

Okuma derslerinde okuma ve edebî okuma olarak ayrı başlıklar yer almamaktadır ve ders saatleri belirtilmemiştir. Bu dersin amacı, öğrencilerin okuma alışkanlığı edinmelerini sağlamak ve öğrencilerin kaliteli eserlerle buluşmalarına yardımcı olmaktır. Sade yazılmış güzel eserlerle öğrencilerin temas etmesini sağlamak ve bu yolla öğrencilerde üslup zevki oluşturmak dersin diğer gayeleri arasında sayılmıştır.

Ortaokullarda okuma için öğrenciye tavsiye edilecek eserleri seçerken göz önünde bulundurulması gereken esaslara "Marazî karakterleri tasvir eden eserlerle bedbinlik telkin eden ve ulusal ülkülerimize aykırı bulunan eserleri talebeye okutmaktan sakınılmalıdır." ifadesi eklenmiştir.

6. 1949 Ortaokul Türkçe Programı

1949 Ortaokul Programı kendisinden önceki programlara kıyasla daha ayrıntılı bir içeriğe sahiptir. Programın hedefleri "Öğrencilerin kendilerini sözlü ve yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanmaları, Türkçeyi sevmeleri ve kelime hazinelerini nitelikli edebî eserler vasıtasıyla zenginleştirmeleri" olarak belirlenmiştir. Genel amaçlar içerisinde diğer programlardan farklı olarak özellikle edebî eserlerin öğretilmesinden çok edebî eserle hayatın öğretilmesi söz konusudur.

Okuma çalışmalarında ise okuduğu metni anlama, sesli ve sessiz okuma, okuma ilgi ve alışkanlığını kazandırma, kitap sevgisini aşılama amaçlanmış, böylece metin incelemelerine dikkat edilmesine önem verilmiştir. Ayrıca evde okuma çalışmaları yapmanın çok önemli olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerden evde okuduklarını sınıfta arkadaşlarına

anlatmaları istenmiş, bu yolla öğretmenlerin, öğrencileri okuma konusunda daha iyi takip etmeleri amaçlanmıştır.

Kelime öğretimindeki uygulamalar; bağlamdan yola çıkarak kelimeyi tahmin etme, kelimenin somut bir nesnesi varsa onu gösterme, resim veya canlandırma yoluyla açıklama, eş veya zıt anlamlı kelimelerle açıklama, tasvir veya tarif yoluyla açıklamadır. Okuma parçalarının anlaşılması ve benimsenmesinde ise canlandırmalar ön plandadır.

Bu bölümde sesli ve sessiz okuma kuralları da sıralanmıştır. Ayrıca öğrencilerin okuduklarından öğretmenin haberdar olması adına okunan eserlerin sınıf ortamında paylaşılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Söz ve Yazıyla İfade başlığında, anlamın üsluptan daha önemli olduğu ve öğrencinin ilk olarak kendini kısa ve akla en yakın yoldan anlatmaya çalışmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Program, Türkçe karşılığı olan yabancı kelimelerin yerine Türkçesinin tercih edilmesini önermektedir. Bu yönüyle programın Türkçe hassasiyeti taşıdığı ifade edilebilir.

Yazıyla İfade, Dil Bilgisi, İnşat, İmla, Yazı derslerinin her biri 'Amaçlar ve Açıklamalar' bölümleriyle desteklenmiştir. Bu bölümlerde özellikle anlama ve anlatım üzerinde durulmuş, anlamaya ve anlatmaya yönelik metinlerle öğrencilere dil sevgisinin, okuma alışkanlığının, milli duyguların ve hayata yönelik davranışların kazandırılması amaçlanmıştır. Yazı dersi hariç diğer dersler için ayrı ayrı ders saatleri belirlenmemiş, hepsi bir bütün hâlinde konunun akışı içerisinde verilmiştir.

Bu programda da önceki programlarda olduğu gibi edebî metinler ile estetik değer aktarımı söz konusudur. Bu değerlerin öğrenciye kazandırılmasında edebî metinler dışında farklı kaynakların da kullanılabileceği belirtilmiştir. Yazma konuları sınıf seviyelerine göre sıralanmıştır.

Bu bölümde öğrencilerin yazdığı yazıları düzeltme konusunda öğretmenlerin yönlendirildiği görülmektedir. Düzeltme ölçütleri şöyledir: gözlem yapabilme, düşünme, hayali canlandırma, hafıza kuvveti, dili kullanma ve yazma kurallarını, noktalama işaretlerini kullanma başarısı, ifadedeki sadelik ve samimilik. Bu ölçütlere ek olarak yazma içeriği ve süreci ile ilgili başarı tanımları da yapılmıştır.

Düzeltme yaparken beş tür düzeltme yöntemi belirlenmiştir. Bunların arasında akran değerlendirmesi ve öz değerlendirme de bulunmaktadır. Önceki programlarda öğretmen değerlendirmesine ve öz değerlendirmeye yer verilirken akran değerlendirmesine ilk defa bu programda yer verildiği görülmektedir.

Dil Bilgisi dersinin amacı öğrencilere Türkçenin okuma, yazma, konuşma ile ilgili temel kurallarını sezdirmek ve ana dilini kullanırken güven kazandırmaktır. Bu dersin açıklamaları içerisinde dilbilgisinin dili kullanmada bir araç olduğu, bu dersin öğrencilere kullanım içinde sezdirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dilbilgisi konuları genel olarak bütün sınıflar için aynı sıralama içerisinde yer almaktadır. Dilbilgisi öğretiminde tümevarım yöntemi ile ders işlenmesinin, Dil Devrimi'nin kazanımlarına göre hareket edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

İmlâ derslerinin amacı, öğrencilerin kelimelerin doğru yazılışını öğrenmesidir. Bu programda, imlâ yanlışlarının sebeplerinin bilinmesinin öğretmene bu yanlışları düzeltme konusunda fayda sağlayacağı belirtildikten sonra muhtemel imlâ yanlışları sıralanmıştır. İlk defa bu programda imlâ yanlışlarının sebeplerine yer verilmiştir. Ayrıca bu yanlışların önlenmesinde kullanılacak yöntemler de ifade edilmiştir.

İnşat derslerinin amacı öğrencilere ana dili sevgisi, sanat zevki, topluluk karşısında konuşma becerisi ve özgüven kazandırmaktır. Bu dersle ilgili açıklamalarda İnşat çalışmaları için kullanılacak materyallerin Türk devrimlerine uygun olmasına dikkate edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Yazı dersinin amacı, öğrencilerin el yazısı ve güzel yazıyı işlek, okunaklı ve hızlı yazmalarını sağlamaktır. Bu bölümle ilgili açıklamalarda bol bol yazı alıştırmaları yapmanın gerekliliğinden ve bu alanın aşamalılığından bahsedilmiştir. Yazı çalışmalarında öğrencilerin şahsi üsluplarına saygı duymak gerektiği konusunda öğretmenler uyarılmıştır. Yazı çalışmaları sınıflara göre ayrılmış ve yazı çalışmalarının nasıl yapılacağı açıklanmıştır. Bölüm sonunda yazı derslerinde kullanılacak araç ve gereçlerin görsellerine ve bunlarla yazılan alfabe harflerine yer verilmiştir. Ayrıca temel harfler, bitişik dik yazı ve dik temel harfler, bitişik eğik yazı, bitişik eğik el yazısı ve reklam yazıları örneklerine yer verilmiştir.

1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Fuat Baymur 'un Türkçe Öğretimi (1948) ile Haydar Ediskun ve Baha Dürder 'in Türkçe Öğretimi (1949) adlı çalışmalarını tanıtmak, yazarların Türkçe Öğretimi alanındaki çalışmalarını günümüzün Türkçe eğitimi alanındaki kavram dünyası ile değerlendirmektir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile desenlemiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da o anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyen, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2016). Araştırmanın verileri ise doküman analizi ile elde edilmiştir. Doküman analizi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi, hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir veri toplama tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:189). Araştırmada incelenen dokümanlar; Fuat Baymur 'un Türkçe Öğretimi (1948) ile Haydar Ediskun ve Baha Dürder 'in Türkçe Öğretimi (1949) adlı çalışmalarıdır.

3. Sınırlılıklar

Bu araştırma 1940 – 1950 yılları arasında yazılan Fuat Baymur 'un Türkçe Öğretimi (1948) ile Haydar Ediskun ve Baha Dürder 'in Türkçe Öğretimi (1949) kitaplarıyla sınırlıdır. Kitaplar incelenirken görsel öğeler dikkate alınmamış, sadece kitapların içerik özelliklerine yer verilmiştir. Türkçe öğretim programlarının tarihî seyri; *Birinci kademe*; 1340 (1924) İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı, 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı, 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı, 1936 İlkokul Türkçe Programı, 1948 İlkokul Türkçe Programı ile *İkinci kademe*; 1340(1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programı, Lise Müfredat Programlarının Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası, 1929 Ortaokul Türkçe Programı, 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı, 1938 Ortaokul Türkçe Programı ve 1949 Ortaokul Türkçe Programı ile sınırlandırılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

Araştırma nesnesi olarak incelenen Fuat Baymur 'un Türkçe Öğretimi⁶ (1948) ile Haydar Ediskun ve Baha Dürder 'in Türkçe Öğretimi (1949) kitapları ile ilgili açıklamalara yukarıda mezkûr sıra ile yer verilmiştir.

İncelenen birinci kitap, Türkçe Öğretimi "Esaslar- Sözle İfade-Tahrir-İmla" alt başlığı ile Fuat Baymur 'un çalışmasıdır. Kitabın künye bilgileri Tablo 1' de sunulmuştur:

⁶ Ek 4

Tablo 1. Birinci Araştırma Nesnesinin Künye Bilgileri

Yayınevi	İnkılâp
Basım tarihi	1948
Yayın yeri	İstanbul
Baskı sayısı	4
Sayfa sayısı	144

Esaslar bölümünde ilk olarak, Türkçe öğretiminin psikolojik esaslarına yer verilmiştir. Bu esaslar “İşitsel tasarım, Devimsel (telaffuz-hareki) tasarım, Görsel tasarım, Grafik devimsel tasarım” olarak dört şekilde incelenmiştir. Piaget’in “köpek” benzetmesini andıran örgütsel şemalarla alakalı (özümleme) olarak kedi benzetmesine yer veren giriş bölümünde “köpeğin dört ayaklı bir hayvan olduğunu bilen çocuğun ilk defa gördüğü dört ayaklı farklı hayvanlara da (kedi, koyun gibi) köpek demesi ya da yumurtaya çocuğun top demesi” gibi örnekler verilmiştir.

Ana dili dersleriyle “eşya” derslerinin bağlantılı şekilde yürütülmesi tavsiye edilmiştir. (s.8) ‘de dil dersleriyle alakalı görüşler, yer almaktadır. Dil derslerinde imlâ, okuma gibi bölümlerde örneklerin ve metinlerin hayatın içinden seçilmesi yaklaşımı açıklanmıştır. Bu bağlamda örtük olarak hayatilik ilkesinin vurgulandığı ifade edilebilir. **Esaslar** bölümünde, Türkçe derslerinin Amaçları ve Ana ilkeleri açıklanmıştır.

Sözle İfade bölümünde genel düşünceler açıklanmıştır. Çocuk için ilk ve tabii ifade biçiminin söz olduğuna, yetişkinlerin de en çok kullandığı anlaşma vasıtasının konuşma olduğu gerçeğinden hareketle konuşma becerisinin önemine değinilmiştir. Çocuk dilinin oluşumundan bahsedilmiş, oluşum sürecinin ilk adımının bağırma olduğu dile getirilmiş ve öğrenme psikolojisindeki gelişim evreleri açıklanmıştır.

Sözün öneminden, “Sözle ifadenin” İmla, Tahrir ve Dilbilgisi dersleri ile ilişkili olduğundan bahsedilmiştir. Çocuk dilinin oluşu başlığında; dilin yapısal ve biyolojik yönüne değinilmiştir. *Çocuklarda sözle ifadeyi nasıl geliştirmeli*(s.13) başlıklı bölümde “kitap okumak, görüp yaşanan olayları anlatmak” gibi tavsiyeler verilmiştir.

Kitapta, çekingenlik konusunda köy çocuklarının dezavantajlı olduğuna, şehir çocuklarına nazaran teşvik edilmeye daha çok muhtaç olduğuna işaret edilmiştir (s.19). Bu bağlamda Sokrat metodundan yararlanılması, öğrencinin sözünün sık sık kesilmemesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Öğretmene verilen tavsiyeler, örnek kitaplar, yazarlar göz önüne alındığında Baymur’un yaşadığı dönemin eğilimlerini ilgiyle takip ettiği söylenebilir. Bu bölümde öğretmen nasıl konuşması gerektiği hususunda tavsiyeler ve örnekler verilmiştir (s.22-24).

Sözle İfade bölümünde dramatizasyon tekniğinin önemine değinilmiştir. Öğrencileri kukla oyunlarına, yaratıcılık faaliyetlerine yönlendirmenin faydalı olacağı, 1948 İlkokul Programı’na atfen ifade edilmiştir (s.28).

Tahrir Öğretimi bölümünde, Tahrir dersinin öneminden ve amacından bahsedilmiştir. 1948 Programı’ndan örnekler vererek açıklanmıştır. Serbest tahrir ve bağlı tahrir örnekleri verilerek açıklanmıştır (s.35-37) Tahrir öğretiminde ilk adımın, öğrenciyi serbest konuşmaya alıştırmak olduğu dile getirilmiş; bu amaçla birinci sınıf için yeni yıl,yılın ayları; ikinci sınıf

için dışarıda kış eğlenceleri; üçüncü sınıf için yeni yıl dilekleri gibi birbiriyle ilişkili çeşitli konu önerileri verilmiştir.

Tahrir öğretiminin tarihçesi açıklanmış, Selim Sabit Efendi tarafından yazılan programdan örnekler sunulmuştur (s.42). 1.sınıfların duygu ve düşüncelerini anlamlı bir şekilde birleştiremeyeceği inancından hareketle serbest yazma çalışmalarının birinci dönemin sonunda ölçme ve değerlendirme amacıyla yapılması tavsiye edilmiştir (s.50). Tahrir öğretiminin öğrenciye kazandıracığı becerilerden bahsedilmiş, Karl Linke'nin tahrir hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Kendi kendine yazma ve serbest tahrir hakkında bilgi verilmiştir (s.54).

İlkokulda yer alacak tahrir çeşitlerine yer verilmiştir: "Bizzat yaşanmış ve gözlenmiş olaylarla ilgili tahrir, rüyaların yazılması, imgelem(muhayyile) tahrirleri, resimlere bakarak yazma, dinlenen hikâyelerle ilgili tahrirler, okunanların yazılması, mektuplar, makbuz ve beyanname doldurmak ve kaleme almak. Baymur, döneminin ilerisindeki fikirleriyle; müfredatlarla ilişkili, faydalı tahrir konularına yer vermiş; tahrir çeşitlerini maddeler şeklinde örneklerle destekleyerek açıklamıştır.

Tahrir ödevlerinin düzeltilmesinde üç farklı yöntem yer vermiştir: Kendi yazısını kendisinin düzeltmesi, Karşılıklı düzeltme (küme ya da sınıf), Öğretmenin düzeltmesi. Baymur'un üç farklı düzeltme seçeneği sunması, yazma becerisinin gelişiminde düzeltmenin önemini göstermesi açısından dikkate değerdir. **İmlâ Öğretimi** bölümünde, İmla öğretiminin öneminden bahsedilmektedir. 1948 Programı'ndaki imlâ öğretiminin amaçları yer almaktadır (s.117).İmla metotlarına yer verilmiş, dikte çalışmaları, kelime listeleri, havada yazdırma ve telaffuz örnekleri açıklanmıştır.

İncelenen ikinci kitap, Haydar Ediskun ve Baha Dürder'in kaleme aldığı Uygulamalı Türkçe Öğretimi' "Kendi Kendini Yetiştirme Metoduyla"dır. Kitabın künye bilgileri, Tablo 2' de bulunmaktadır:

Tablo 2. İkinci Araştırma Nesnesinin Künye Bilgileri

Yayınevi	Remzi
Basım tarihi	1949
Yayın yeri	İstanbul
Baskı sayısı	1
Sayfa sayısı	304

Metot, Plan ve Amaç başlığı altında o dönemlerde okullarda kullanılan metotlar açıklanmıştır: Takrir metodu, Sual-cevap metodu, Gösterme metodu.

Kendi kendini yetiştirme metodu nedir? başlığı altında kendi kendini yetiştirme metodundan bahsedilmiştir. Bu metotta öğrencinin aktif olduğu, öğretmenin rehber konumunda olduğu vurgulanmıştır. Kendi kendini yetiştirmek aslında kendi kendinin öğretmeni, anne-babası, arkadaşı olmaktır. Doğrudan taklit etmek değil en medeni, en kabul görmüş olanı akıl süzgecinden geçirip uygulamaktır. Bu itibarla kendi kendini yetiştirme metodu günümüzdeki yapılandırmacı yaklaşımı çağrıştırmaktadır. Kendi kendini yetiştirme metodu, konu seçiminde öğrenciye uygunluk ilkesini hedeflemektedir. Bu metoda uygun

ders planı örnekleri verilmiş, her derste öğrencinin aktif, öğretmenin rehber olması ısrarla dile getirilmiştir. **Dil Bilgisi** bölümünde gramer öğretiminin tarihî gelişimiyle alakalı bilgilerden bahsedilmiştir. İlk Türkçe gramer kitaplarında Arap ve Fars gramerlerine ait terimlere sıkça rastlanıldığı, daha sonra yapılan bir düzenleme ile Lisan-ı Osmanî Kavaidi derslerinin verildiği ifade edilmektedir.

Eskiden dil bilgisi metodu nasıldı? başlığıyla çeşitli örneklerle açıklamalara yer verilmiş, yazarlar tarafından dil bilgisi için hazırlanan dokuz adet şema örneği dikkatlere sunulmuştur. Bu şemaların öğretmenlere kılavuzluk etmek için hazırlandığı ifade edilmektedir (sf. 57-66).

Türk dilinin sadeleşme hareketinde en önemli noktanın, müfredat programlarında konuların tahrir ve gramer şeklinde ayrı bir ünite olarak değil bir bütün olarak öğretilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. 1930 Ortaokul Müfredat Programı'nda Dil bilgisi kurallarının ayrı bir konu olarak öğretilmesi doğru bulunmamış, kurallar öğretilirken misallerden kurallara gidilmesi savunulmasına karşın öğretmenlere yardımcı olacak açıklamalara ve örneklerle yer verilmemesi tenkit edilmiştir. 1948 İlkokul Müfredat Programı ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: "Bugün artık balık resmi ve beyin resmi üzerinden cerrahi müdahaleler öğretilmiyorsa gramer öğretiminde sadece dil bilgisi için hazırlanmış cümleler kullanılmamalıdır (s. 45-46). Bu ifade yetmiş yıl önce yaparak yaşayarak öğrenme yaklaşımının dilbilgisi öğretiminde bağlam temelli ya da iletişimsel yaklaşım açısından düşünülmesi gerektiğini gösterdiği için önemlidir.

Okuma bölümünün "Okuma parçası nasıl işlenir?" başlıklı kısmında seçilen metnin ilk olarak öğretmen tarafından yüksek sesle okunması başka bir deyişle örnek okuma yapılması önerilmektedir (s.103). Ayrıca yazarlar metin dışı unsurlar hakkında yorum (yazar, eserleri vs.) yapılmadan metnin okunması fikrini savunmaktadır.

Okunacak olan metin için hazırlık çalışmalarının yapılması önerilmekte ve bilinmeyen kelimeler ile ilgili bir tasnif yapılmaktadır: "Ölmüş kelimeler, eskiden mevcut olup şimdi bünyemize göre manasını değiştiren kelimeler, teknik kelimeler, birçok manaya gelen kelimeler, mecazlı kelimeler" (s. 106-107).

Okuma bölümünde ayrıntılı maddeler hâlinde bilgiler sunan örnek planlara yer verilmiştir. Plan başlıkları şunlardır: "Bir hikâyede tasvir unsurunu bulmak, küçük bir hikâyenin planı, hariçten getirilecek parçaların planlanması, manzum bir parçanın kavranması, bir seyahat yazısının kavranması, bir hitabet parçasının kavranmasıdır" (s. 136-137).

Artistik Okuma bölümünde "Ses eğitimi diye bir şey var mıdır? Öğrencilere «tabii ve manalı» okuyuşun alışkanlığını hangi yolla sağlayacağız?" meseleleri tartışılmıştır. "Seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarını kurallarına uygun olarak söyleme biçimi" (TDK, 2016) olarak tanımlanan diksiyon, özellikle konuşma ve sesli okuma becerisi açısından önemlidir. "Artistik okuma" başlıklı bölümde etkili bir iletişim kurabilmek için diksiyon alıştırmalarına yer verilmiştir.

Sözlü İfade bölümünde çeşitli dereceli okullardaki sözlü ifade müfredatına, **Ezber ve İnşat** öğretiminin okul müsamereleri çalışmalarına uygulanmasına yönelik açıklamalara ve eleştirilere yer verilmiştir. Ayrıca güzel konuşma sanatına ait kaynak tavsiyelerine de değinilmiştir.

Yazılı İfade bölümünde "Bir öğretmen eline aldığı ödevde nelere dikkat etmelidir?" problem cümlesi çerçevesinde aşağıdaki konulara cevap aranmıştır:" Yazının başlığı konuyu

uygun mudur? Yazıda fikir ve mantık düzeni var mı? Dil ustalıklarla kullanılmış mı?" Bu ölçütlerle yazma ödevlerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Plan bölümünde yazı çeşitleri, hemen hemen üç plan içinde incelenmiştir: Hareki Plan – Vaka olayları, Fikri Plan – (Makale, Konferans), Hissi (duygusal) Plan. Ödevlerin düzeltilmesi bağlamında Kişisel düzeltme, Karşılıklı düzeltme, Küme düzeltmeleri, Sınıfça düzeltme, Öğretmenin düzeltmesi gibi düzeltme teknikleri açıklanmıştır.

Çeşitli Bilgiler (İmlâ, Kompozisyon, Tiyatro çeşitleri, Yazmaya ait bilgiler) bölümünde, yazı hâline gelen zihni çalışmanın yazı esaslarına uyması gerektiği dile getirilmiştir: "Açıklık, Sadelik, Akıcılık, Duruluk, Üslup, Ahenk, Uygunluk, Orijinallik".

5. Sonuç ve Tartışma

Baymur (1948) ve Ediskun ve Dürder (1949)'in Türkçe Öğretimi ile ilgili çalışmalarını konu edinen bu araştırmada, öncelikle alan yazında söz konusu kitaplara yönelik bir araştırmanın mevcut olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, çalışmalarda birçok kelime ve kavramın günümüzün eğitim anlayışından izler taşıdığı, günümüzün modern kavramları olan yaparak yaşayarak öğrenme, işbirlikçi öğrenme ve aktif öğrenme kavramlarının dönemin söz varlığı içinde farklı sözcük ve sözcük gruplarıyla yer verildiği tespit edilmiştir. (Artistik okuma, hareki plan, kendi kendini yetiştirme metodu...).

Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde yayımlanan Türkçe öğretimine yönelik iki çalışma incelendiğinde ortaya çıkan ilk sonuç, günümüz eğitim dünyasında hatırı sayılır bir yeri olan yapılandırmacı yaklaşımın nüvesini teşkil edecek mahiyette örneklerin ve ifadelerinin söz konusu eserlerde yer almasıdır. Yapılandırmacı yaklaşımla beraber eğitsel ve toplumsal bir ezber hâline gelen "öğrenci merkezli yaklaşımın" ; "kendi kendini yetiştirme metodu ile" Ediskun ve Dürder (1949), öğretmenin rehber konumunda bulunması gerektiğine dair görüş ile yetmiş yıl önce gündeme taşındığı ifade edilebilir.

Türkiye'de öğretim programlarının yapılandırmacı yaklaşım temelinde 2006 yılından itibaren yenilendiği ve güncellemelerin devam ettiği bilinmektedir. Bu itibarla "ölçme ve değerlendirme" bahsinde "sonuca odaklanan geleneksel ölçme araçları" ile beraber süreci de dikkate alan "gözlem formu, öz değerlendirme formu, ürün dosyası, dereceli puanlama anahtarı, tutum ölçeği, grup değerlendirme formu, akran değerlendirme formu" gibi araçların da kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. Ediskun ve Dürder (1949)'in çalışmasında öğrencilerin yazılı anlatım çalışmalarının "düzeltme" bölümünde farklı kelimelerle "öz değerlendirme, akran değerlendirme ve grup değerlendirme" kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Buna göre, ödevlerin düzeltilmesinde "Kendi kendini düzeltme, Karşılıklı düzeltme, Kümeler içinde düzeltme ve Sınıfça düzeltme" kavramlarına ulaşılmıştır. 70 yıl öncesindeki bu kavramlar günümüzün eğitim dünyasında " Öz değerlendirme, Akran değerlendirme, Grup ve Bütüncül Değerlendirme" kavramlarıyla karşılanmaktadır.

Günümüzde sözlü anlatımın veya konuşma becerisinin geliştirilmesinde diksiyon kavramı ön plana çıkmaktadır. Diksiyon, etkili bir iletişimin temel taşıdır. Günümüzde "Estetik okuma" olarak ifade edilen kavramın Ediskun ve Dürder (1949) tarafından diksiyon bahsinde "artistik okuma" kavramıyla ifade edilmesi dikkate değerdir.

Her iki çalışmada yazarlar, okuma metinlerinde, yazma konularında öğrencinin yaşının, seviyesinin ve ilgisinin göz önünde bulundurulmasının önemli olduğunu ve seçilecek konularda bu hususa dikkat edilmesini tavsiye etmişlerdir. Bu bağlamda söz

konusu tavsiyenin, modern pedagojinin de kurucu ilkeleri olan “somuttan soyuta, basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora” ilkeleri ile örtüştüğü görülmektedir.

Yazma becerisi bağlamında günümüz alan yazınında zihinsel tasarım modelleri “Hayes and Flower Modeli, 4+1 Modeli, 6+1 Modeli, planlı yazma, sürece dayalı yazma” şeklinde ifade edilen model ve yaklaşımların ilk nüvelerinin, 1949 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı’ndan mühlhem Ediskun ve Dürder (1949)’in çalışmasında yer aldığı dile getirilebilir.

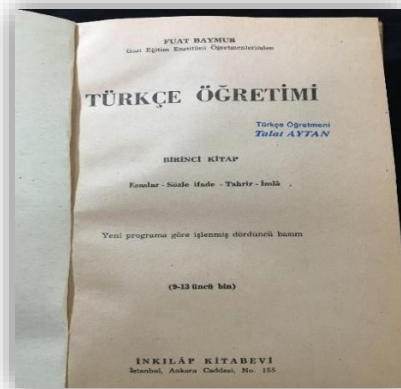
Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Türkçe eğitiminin modern kavram dünyasının geçtiğimiz yüzyılda farklı nitelendirmelerle varlık alanına taşındığı, araştırmanın kadim bir bilgiyi dikkatlere sunan” Gökkubbe altında söylenmemiş söz yoktur.” hakikatini sağlamaştırdığı öne sürülebilir.

6. Ekler

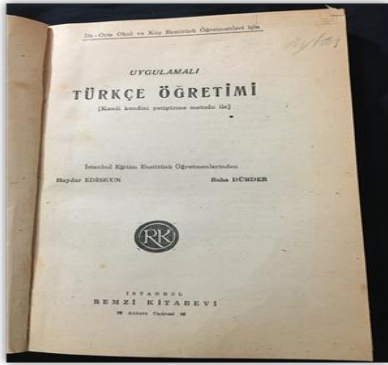
EK 1- Fuat BAYMUR: Eğitimci - yazar Baymur, 1901 yılında doğmuştur. Galatasaray Lisesinde öğretmenlik yapmıştır. Bakanlık tarafından Viyana’ya ilkokul programı için gönderilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsünde çalışmıştır. Görevde bulunduğu dönemde ilkokul derslerinin otoritesi olarak görülmüştür. Bu derslerin büyük bir kısmının kitabını yayımlamıştır: İlkokuma-Yazma Öğretimi, Hayat Bilgisi Öğretimi, Matematik Öğretimi, Türkçe Öğretimi, Tarih Öğretimi, Coğrafya Öğretimi. Fuat Baymur 1974 yılında vefat etmiştir.

EK 2 - Haydar EDİSKUN: 1910 yılında Keşan’da doğmuştur. İstanbul Erkek Öğretmen Okulunu ve Gazi Terbiye Enstitüsünü bitirmiştir. Tekirdağ, Gelibolu Ortaokullarında, İstanbul Eğitim Enstitüsünde Türkçe ve Edebiyat derslerini okutmuştur. 1971 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Baha Dürder ile birlikte çalışmalarını yayımlamıştır: Uygulamalı Türkçe Öğretimi (Baha Dürder ile 1949) Sahneye Eser Koymak (Baha Dürder ile 1962), Yeni Türk Bilgisi (1963).

EK 3 - Baha DÜRDER 1912 – 1983 yıllarında yaşamıştır. Gazi Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümünü bitirmiştir. İstanbul’da çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Haydar Ediskun’la okul ve amatör piyeslerin yanı sıra ilk, orta, lise Türkçe, edebiyat ders kitapları yazmıştır. Birçok dergide tiyatro yazıları yayımlanmıştır.

Ek 4 – Türkçe Öğretimi

Ek 5 - Uygulamalı Türkçe Öğretim

KAYNAKÇA

- Baymur, F. (1948) Türkçe Öğretimi, 4. Baskı, İnkılap: İstanbul.
- Baha Dürder'in hayatı, <http://www.biyografya.com/biyografi/92> Erişim Tarihi: 19.12.2017)
- Calp, M. (2010) Özel Eğitim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi, 4. Baskı, Nobel: Ankara.
- Cevizci, A. (2010) Eğitim Sözlüğü, 1.Baskı, Say: İstanbul.
- Çevik Ceran, D. (2015). Türkçe Öğretimi Adaylarının Yazma İle İlgili Kavramları Anlama düzeyleri ve Kavram Yanılgıları. *International Journal of Language Academy*, 3, 149-166. (20.12.2017 tarihinde <http://ijla.net/Makaleler/> adresinden erişildi).
- Ediskun, H. ve Dürder, B. (1949) Türkçe Öğretimi, 1.Baskı, Remzi: İstanbul.
- Fuat Baymur 'un hayatı, <http://www.oktayaras.com/fuat-baymur/tr/29024> (Erişim Tarihi: 19.12.2017)
- Haydar Ediskun 'un hayatı, <http://www.filozof.net/Turkce/edebiyat/edebi-sahsiyetler> Erişim Tarihi: 19.12.2017)
- Güzel, A. ve Karatay, H. (Ed.), (2014) Türkçe Öğretimi El Kitabı, 2. Baskı, Pegem: Ankara.
- Karasar, N. (2016) Bilimsel Araştırma Yöntemi, 32. Baskı, Nobel: Ankara.
- Kutlubay, H. (2015) 1928'den Günümüze Kadar Türkçe Öğretimi Programlarında Dil Bilgisi Öğretiminin Durumu, Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Özbay, M. (2014) Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 1, 7.Baskı, Öncü: Ankara.
- Saban, A. ve Ersoy, A. (2016) Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri, 1.Baskı, Anı: Ankara.
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2006) Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları, 1.Basım, Nobel: Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Baskı, Seçkin: Ankara.